

Осечина међу шљивама и књигама

Глушац, Јелена. *Век Народне библиотеке Осечина у Осечини: 1924–2024*.
Осечина: Народна библиотека Осечина, 2025.

Жарко Војновић
Народна библиотека Србије, Београд
stevlovi@gmail.com

Један од многих историографских тематских кругова везаних за националну културу, који је доскора био сасвим занемарен, јесте историја српских библиотека и библиотекарства. Тако је свакако због предугог непостојања свести о потреби изучавања ове гране српске културологије, што је, у ствари, последица неизграђености научне дисциплине историје књиге код Срба. Иако имамо навику да се дичимо својом књигом, почевши од *Мирослављевој јеванђеља*, није било доскора никаквог систематског приступа изучавању њене историје. Пођемо ли даље у тражењу узрока, схватићемо да је то стога што у нас није развијена ни наука о књизи, условно названа библиологијом. Иако би било занимљиво одговорити на питање о разлозима овакве националне дефектности, ово свакако није прилика да се тиме бавимо. Уместо тога, ваљало би размотрити начин како би било најбоље утемељити ову научну дисциплину. Намећу се два, а за сада није јасно који је бољи. Један је поход одозго: установити теоријске принципе, на основу богате светске библиолошке литературе и на основу њих започети спуштање наниже, у феномене националне књиге. Други, како ствари стоје, изгледа за наше прилике реалније: сабрати сва појединачна достигнућа бављења српском књигом, најмање у протекла два века и на основу њих изградити начела српске библиологије.

Од свих појединачних поддисциплина, историја српских библиотека досад је изгледала најбезнадежније. Иако се ова тема сама нудила, исувише су се ретко јављали трудбеници који би макар у својој средини исписали историју књигознанства. Са друге стране, српска наука је у појединим случајевима достигала блиставе тренутке бављења књигом, нарочито средњовековном. Међутим, сви ти подухвати имали су један чудан недостатак, који је слабо ко примећивао. Наиме, проматрати феномен појединачне књиге, колико год била важна, макар је и доводили у везу са другим, епохално важним, значи правити од такве књиге историјски фантом, колико год да се њихови проучаваоци труде да се баве историјским аспектима проблема. То се дешавало искључиво због једног разлога – књиге се нису гледале као чланови заједнице књига, него као издвојени предмети. Другим речима, књига ван библиотеке је привиђење. Књига мимо библиотеке не постоји, осим као теоријски конструкт. Ниједна српска средњовековна књига није створена ради самосталног живота, него да буде део библиотеке, у првим столећима најчешће манастирске или парохијске. Свакаке су се, даље, информације у њима тражиле, најчешће филолошке или историографске, али се заборављао њихов реални живот у заједници и у саоднос са другим књигама, око којих се плео и живот конкретне људске заједнице. То се тицало и епохално важних средина, као и оних за које смо навикли сматрати да ништа значајног ни немају, као што су наша села и варошице.

А све док не зађемо у живот свих српских крајева, не само у онај етнографски, што се одавно ради, или какав други и док се не запутимо у потрагу за животом књиге, имаћемо нетачну представу о себи. Она неће бити нити гора, ако установимо којим случајем да нисмо имали ништа, нити ће бити боља, ако се будемо правили да смо постигли више него било ко други; али ћемо свакако имати слику о томе ко смо били, ко смо сад и шта можемо постати. Ту увек треба имати на уму ствари које су свакако познате, при чему ниједна није сама по себи ни разлог за самоузношење, ни за колективно самоунижавање. Са једне стране, врхунци старе српске цивилизације такви су да их се нико не би постидео; али несретна историјска судбина довела нас је до тога да изгледа да се много шта мора започињати ни из чега. А то започињање, потекло из српске револуције пре више од два столећа, кренуло је из готово потпуне неписмености. Срби су се морали отимати од тог усуда како су умели, а време које их је чекало није трпело не само неписменост, него ни општу необразованост. Много је среће било у томе што је остало предање некадашње народне славе и оно је некако увек било повезано са сећањем на књиге староставне. Било

је природно почети опет одатле, а није било вајде задржавати се само у варошким средиштима, јер је огромна већина народа била ван њих. Ту су се морале дизати најпре школе, пре тога наћи макар какве учитеље, а онда и књиге.

Све је то ишло са големим мукама, у народу чија је нова газдашка елита с неповерењем гледала на писмен свет, али другог пута није било. Култ просвете, који је код нас светосавске инспирације, удружио се с нововековним европским поштовањем књиге и отуд се изродила специфична књижна култура, која је морала прилично дозревати док се није оваплотила у феномену читалишта, а потом и књижнице. То је увек био неисплатив посао, зато су га се увек хватили идеалисти. Тако је било и у престоници, па како онда да не буде и у варошицама, које су од некадашњих села одмакле најчешће само зато што су се нашле негде где се пресецају два друма: свуда се морао најпре наћи какав занесен учитељ или отресит свештеник, да саставе композицију и повуку је као локомотивом у будућност. Таквима се готово никад не подижу споменици, а најсретнији су они по којима се назове каква школа; најчешће остане само име, а скоро нико више ни не зна ко стоји иза њега. По лошој навици, ми познајемо само оне најразглашеније, који су живот провели у великим градовима и од њих правимо свој културни универзум; али ниједно сазвежђе не састоји се само од великих звезда, иначе би и то било привиђење и у најмању руку лаж. Као што се ни војска не састоји од самих војвода, него од непрегледне масе безимених јунака, тако ни културна историја, ако зна само за Караџиће и Обрадовиће, није друго него измишљотина. У свакој нашој варошици живели су и трудили се, у сваком раздобљу, на сопствену штету, они којих се иначе само Бог сећа, док се не нађе неко да их међу људима подигне из мртвих, а с њима и њихово дело. Ако се пре или после сетимо локалних фудбалера у сваком селу, који имају углед домаћих легенди, зашто да се не сетимо и оних који су доносили на тањигама књиге и грејали собичке у којима ће се оне моћи читати, откуд ће у небројеним случајевима потећи будући научници, песници и војсковође, одвојивши се, можда и крадом, од својих оваца, да би вирнули у какву књигу, свакако наивну, али потребну, да се неуком читачу отвори чудновато царство слова? А сви су ти заборављени и невидљиви радници чинили управо то, сагибали се да се преко њихових леђа попну они други, које ћемо запамтити и који ће као основни биографски податак имати место откуд су потекли. Сумњам да је ико од њих за живота тражио какву благодарност, јер да јесте, тражили би је на другом месту; али пошто долази време за сваку ствар, треба да настане и тај час да се послажу једно поред другог та имена, као што се у црквама стављају плоче са именима ктитора и великих утемељивача, јер је и ово дело, које се тиче књига и књижница, дело које треба да остане у непрекидном спомену.

Све ово што је досад речено, речено је да се о монографији Јелене Глушац не би говорило досадним и сувопарним рецензентским језиком, који би представио оно што је ионако јасно: да је аутор претресао сву могућу грађу, да се према њој односио стручно и научно и да ју је на исти начин и представио, интерпретирао и уз то уклопио у историјски контекст, као и да је постигао свој циљ, који се огледа у томе да сад знамо више од онога што смо знали и видели раније. У Осечини пре појаве ове књиге нисам био, судбина ме је на крају у њу због ње и довела, иначе ко зна би ли ме икад тамо пут и нанео; али ми она свакако више није непозната, тачније — као да је на извесан начин познајем и од раније. Не ради се свакако о интелектуалном усвајању досад непознатих информација, оне ће се убрзо заборавити због других које ће се наметнути као тренутно важније, али ће остати дубоко осећање живог дисања Подгорине, где се за мезе најпре износе суве шљиве. То, наравно, има везе и с тим што се и сам писац овог приказа бави историјом српске књиге, па га природно занимају и такве ствари које ће другима изгледати досадне и сувишне, но сетимо ли се да иза свега стоји големи, а безинтересни труд старих српских учитеља и свештеника који су уносили у своја села другачије димензије постојања, као и да се коначно нашао неко ко ће са тих старих фотографија обрисати дебелу прашину заборава — што је у ствари поновно откривање, уједно направити и један од могућих образаца како се то дело савесно и методолошки потковано обавља, а тиме нашу историју књиге поштено подупрети, све то значи да ће се и наша будућа наука о књизи имати на шта ослонити, на теразијама где са једне стране стоји завичајно, а са друге се рађа национално.